

Policy Brief

KÜRESEL SİYASAL EĞİLİMLER MERKEZİ

TÜRKİYE – AB İLİŞKİLERİNDE “ZEİTGEİST” veya ZAMANIN RUHUNU YAKALAMAK

by Menekşe Tokyay

Temelleri günümüzden yarım yüzyıl önce atılmış olan Avrupa Birliği kurumu, halkların barış ve refah içinde bir arada yaşaması felsefesine dayanmaktadır. Bu felsefenin zaman içinde evrilerek çeşitli boyutlar içermeye başlaması ve güvenlik konusunda ekonomik ve dış politika alanlarında çıkarların önem kazanmasıyla birlikte “genişleme dalgaları”nın önü açılmıştır. Öte yandan, bu zamana değin beş önemli genişleme sürecinden geçmiş olan Avrupa Birliği için Türkiye’nin üyeliği ise, sürekli bir tartışma konusu olmaktadır.

3 Ekim 2005 tarihinde başlayan Türkiye – AB tam üyelik müzakerelerinde, ilk baştaki siyasi irade ve hevesin zaman içinde önemini yitirdiğine tanık olmaktadır. AB hedefine doğru yola çıkan taraflar, zaman içinde karşılıklarına çıkan bir dizi engel sonucunda söylemlerinde ve etkinliklerinde bir durağanlığa yenik düşmüşlerdir. Bununla birlikte, söz konusu kısır döngünün kırılabilmesine yönelik sevindirici gelişmeler, 2008 yılı sonundan beri gündeme yerleşmiş; hala da belirli bir ivmeyi izleyerek sürmektedir. Ancak, yine de bazı sorunlar bütün kemikleşmiş ve “tabu”laşmış halleriyle durmakta; güçlü ve cesur bir siyasi ve toplumsal iradenin onları kapalı kutularından çıkarıp, gün ışığına kavuşturmalarını beklemektedirler.

Özet:

3 Ekim 2005 tarihinde başlayan müzakere süreci ile birlikte belirli bir uyum ve entegrasyon düzeyi ve gelişimine ulaşmış olan Türkiye - Avrupa Birliği ilişkileri, Türkiye’nin en önemli dış politika önceliklerinden biri haline gelmiştir. AB’ye tam üyelik hedefine yönelik müzakereler, birçok zorluk ve gecikmeye rağmen devam etmektedir. Bu Çalışma’da, söz konusu sürece ilişkin gelişmelerinin güncel bir değerlendirilmesi ile birlikte, önümüzdeki döneme yönelik bazı öngörülerde bulunulması hedeflenmektedir.

Summary:

The relations between Turkey and the European Union, which have reached a unique level of harmonization and integration since the start of accession negotiations on 3 October 2005, has become one of the most important anchors for Turkish foreign policy. The accession negotiations towards full membership to the EU are still continuing despite a number of difficulties and delays. This Policy Brief aims to make an analysis of current developments regarding the accession process. It also intends to make some predictions about future prospects related to the EU-Turkey relations.

Ulusal Program'ın kabulüyle başlayan olumlu süreç

Türkiye'nin önümüzdeki dört yıl içerisinde AB'ye üyelik için öngörülen Topluluk müktesebatına uyum anlamında yapmayı öngördüğü taahhütleri içeren **Üçüncü Ulusal Program**'ın, 31 Aralık 2008 tarihinde Cumhurbaşkanı tarafından onaylanıp, Resmi Gazete'de yayımlanmasıyla yürürlüğe girişi, 2009 yılı için AB - Türkiye ilişkilerinde dinamik bir sürece girileceğine ve taze bir başlangıca dair ipuçları barındırmaktadır.

Ancak, Ulusal Program'ın (UP) belkemiğini oluşturan öncelikli reformlarda herhangi bir adım henüz atılmamıştır. Program'da önemle belirtilmesine rağmen, reformların uygulanmasına yönelik saydam ve etkin bir idari yapılanmadan halen söz edilmemektedir. Kamu denetçiliği sistemini getirecek olan Ombudsman Yasası, kamu yönetiminde saydamlığı artırmaya yönelik olarak Başbakanlığa bağlı bir komisyon kurulmasına dair düzenlemeler ise henüz sonuçlanmamıştır. UP'nin neredeyse dörtte birini oluşturan Çevre Politikası'na uyum konusunda, Küresel İklim Değişikliği ile mücadele edilmesine dair Kyoto Protokolü'nün onaylanması dışında neredeyse hiçbir şey yapılmamıştır.

İlgili çevrelerin öncelikli beklentisi, bu programın da akıbetinin 2003 yılında kabul edilen İkinci Ulusal Programa benzememesi... Keza, söz konusu Program çerçevesinde planlanan adımların sadece yüzde 60'ı gerçekleştirilebilmişti.

Öte yandan, AB ile sürdürülen tam üyelik görüşmelerinde **Başmüzakereci** görevini yürütmek üzere Egemen Bağış'ın Devlet Bakanlığı'na atanmasıyla birlikte Avrupa Birliği Genel Sekreterliği'nin (ABGS) yeniden yapılandırılması da, kayda değer gelişmeler idi. Böylelikle, hem AB Kurumları, hem de Brüksel'deki üye ülke delegasyonları ve Avrupa basın organları, nihayet karşılıklarında sadece AB ile ilgilenen ve kararlı bir müzakereci bulmuşlardır. 2009 yılının Mayıs ayına gelindiğinde ise, ABGS'nin teşkilat yapısını düzenleyen yasa değişikliğinin TBMM Başkanlığı'na sunulması ve Tasarı'nın Haziran ayı sonunda TBMM AB Uyum ve Dışişleri Komisyonları'nda görüşülerek kabul edilmesi, AB yolunun hareketlenmeye başladığına dair sevindirici ve dikkate değer bir gelişme olarak görülmelidir. ABGS'de müzakere sürecinde kurumlar arası koordinasyon ve işbirliğini sağlamak ve toplumun AB sürecine olan desteğini kazanmak için yeni birimler kurulmasını öngören 18 maddelik yasa değişikliği, AB mevzuatının Türkçeye tam ve doğru olarak tercümesinden, Türk toplumu ile ilişkilerin doğru bir iletişim stratejisi aracılığıyla sağlanmasına, ABGS'nin büyükelçilikler nezdinde yurtdışı teşkilatı kurabilme olanağı edinmesine kadar kapsamlı bir yeniden yapılandırma öngörüyor.

Öte yandan, Başbakan Erdoğan'ın, Avrupa Komisyonu Başkanı Jose Manuel Barroso'nun daveti üzerine 18-20 Ocak 2009 tarihlerinde, ardından Muhalefet partisi Lideri Baykal'ın Avrupa'nın kalbi Brüksel'de 9-10 Şubat 2009 tarihlerinde ger-

çekleştirdiği **resmi temaslar**, AB-Türkiye ilişkilerine ivme kazandıran gelişmeler olarak değerlendirilmelidir. Söz konusu temaslarda, AB üyeliğinin Türkiye'nin stratejik hedefi olduğu Başbakan tarafından birçok kez önemle vurgulanmıştır. Ayrıca, yerel seçimlerin ardından, Devlet Bakanı ve Başmüzakereci Egemen Bağış'ın, başta Anayasa değişikliği olmak üzere AB ile ilgili önemli adımları muhalefetle işbirliği içinde atmayı planladıklarını söylemesi, önemli bir gelişme olarak görülmelidir. Tüm bunların yanı sıra, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün, 26-27 Mart 2009 tarihlerinde Avrupa özel sektörünü temsil eden **BusinessEurope'un Avrupa İş Dünyası Zirvesi'nde onur konuğu olarak konuşma yapması** da, sürece önemli bir destek sağlamıştır.

Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın, Almanya'ya karşı açılan Mehmet Soysal - İbrahim Savatlı Davası'nda Türk vatandaşlarının AB üyesi bir ülkede hizmet etmek ve hizmet sağlamak için vize almalarının gerekli olmadığına dair **kararını** 19 Şubat 2009 tarihinde vermesi de, olumlu bir gelişme olarak dile getirilebilir. Karar, özü itibarıyla, bu tür bir vizenin 1973 tarihli EK Protokol'ünün 41(1) maddesi (*standstill* hükmü) yürürlüğe girdiği tarihte Türk vatandaşları için gerekli olmadığına dayanıyor. Bu karara göre, öğrenciler ve iş adamlarının Üye Ülkelerde seyahat edebilmelerinin önü açılmıştır. Federal Almanya hükümetinin, Soysal kararı doğrultusunda yaptığı idari değişikliği Haziran ayı başında bir basın bildirisi ile duyurması, bu bağlamda çok önemli bir gelişmedir. Bu çerçevede, Türk vatandaşlarının, iki ayı geçmeyecek şekilde ve Türkiye'deki ikametlerini korumak kaydıyla, belirlenen seyahat amaçları doğrultusunda Almanya'ya vizesiz giriş yapabilmelerinde bir engel kalmamıştır. Sürecin Schengen sistemine nasıl uyarlanacağı ve kararın "sürdürülebilir" bir nitelik taşıyıp taşımayacağı ise henüz açıklık kazanmamıştır.

Müzakere başlıklarındaki ilerlemeye bakıldığında ise, hâlihazırda AB ile Türkiye arasında **müzakereye açılan başlık sayısı 10'a** ulaşmıştır. Sekiz başlıktaki müzakereler ise, Türkiye'nin

Güney Kıbrıs Rum Kesimi'ne liman ve havaalanlarını açmadığı gerekçesiyle askıya alınmıştır. Buna ilaveten, Fransa, "tam üyeliği hedeflediği" gerekçesiyle beş başlıkta daha müzakerelerin başlatılmasına veto koymuştur. Geriye kalan başlıkların bazılarında ise, yerine getirilmesinde zorlanılacak açılış kriterleri bulunmaktadır. Bu durumda, önümüzdeki dönemde "*ne kadar fazla başlık müzakereye açılırsa, o kadar iyidir*" anlayışından ziyade "mevcut açılmış başlıkların kapatılması için teknik çaba sarf etmek" anlayışına geçiş, daha anlamlı görünmekte.

Önümüzdeki dönemde ise, öncelikle Vergilendirme başlığının açılması öngörülmekte. Yeterli uzlaşma sağlanamadığından dolayı, ne yazık ki Sosyal Politika ve İstihdam başlığının müzakerelere açılması ise, şu an için mümkün gözüküyor. Oysa ki, Genişlemeden sorumlu AB Komiseri Olli Rehn'in de özellikle vurguladığı gibi, bu faslın açılması için şart olan ve üç yıldan beri talep edilen Sendikalar reformunun Ocak ve Nisan ayında çıkarılması taahhüt edilmişti.

AB Dönem Başkanlığı'nı 1 Temmuz 2009'da Çek Cumhuriyeti'nden devralacak olan **İsveç'in**, Türkiye'nin AB müzakere sürecine verdiği tam destekle bilinmesi, bu süreçte Türkiye'nin elindeki en önemli avantajların başında geliyor. Öte yandan, her ne kadar Türkiye'nin bu altı aylık dönem başkanlığından beklentisi yüksek olsa da, İsveç'i aynı zamanda gerçekten zorlu bir Dönem Başkanlığı bekliyor. İçinde bulunduğumuz küresel sorunların bir sonucu olarak, mali kriz, küresel iklim değişikliği ile mücadele, Haziran ayında Avrupa Parlamentosu'nda gerçekleştirilen seçimler sonucunda Parlamento profilindeki kurumsal değişiklikler ve Lizbon Anlaşması'nın onaylanması süreci gibi öncelikli gündem maddeleri, şu anda "genişleme" maddesini ister istemez alt sıralara doğru geriletmiş durumda. Bununla birlikte İsveç Başbakanı ve İsveç Dışişleri Bakanı'nın, genişleme yanlısı tavır ve söylemleri, Türkiye'nin olası üyeliği açısından kararlı ve teşvik edici yaklaşımlarını teyit etmiştir.

İletişim Stratejisi Noksanlığı vs. Münferit Girişimler

Avrupa Komisyonu'nun 5 Kasım 2008 tarihinde yayımladığı Genişleme Strateji Belgesi'nde ortaya koyduğu genişlemenin başarısı için gerekli üç önemli ilke bulunmakta. İngilizce karşılıklarına dayanarak "3C" (*communication, consolidation, conditionality*) olarak da nitelendirilebilecek bu ilkeler: İletişim, Konsolidasyon ve Şartlılık... Bir diğer deyişle, aday ülkelere verilen taahhütlerin güçlendirilmesi, adil ve ciddi temellere dayalı üyelik şartları getirilmesi ve toplum ile iletişimin sağlanması. Avrupa Birliği'nin mevcut aday ülkeyi kendi Birlik yapısına entegre edebilmesiyle de paralel bir şekilde ilerleyen bu şartlar içinde, "iletişim" boyutu her iki tarafın da üzerine eğilmesi gereken öncelikli bir "ev ödevi" olarak belirmektedir. Ancak, gerek Türkiye'nin AB üyeliğinin Parlamento seçimleri arifesindeki Avrupa Birliği'nde siyasi polemik konusu olması, gerekse Üye Devletlerdeki siyasi süreçlerde bir "kutuplaştırıcı öge" vazifesi görmesi, iletişimin Avrupa Birliği ayağını zedelemektedir. Türkiye'ye üyelik dışında alternatiflerin sunulması konusunda hayli ısrarlı bir tutum sergilemekte olan Sarkozy ile paralel olarak Fransız halkının yaklaşık üçte ikisinin de Türkiye'nin AB üyeliğine sıcak bakmadığına dair en son yapılan anketler de, bu eksikliği bir kez daha ortaya koymakta. Öte yandan, Ermenistan ile ilişkilerdeki iyileştirme sürecinin devamlılığının (diplomatik ilişkiler kurulması ve sınırların açılması ile) Fransa'daki bu havayı tersine çevirebileceği olasılığı da üyeliğine ilişkin olarak son dönemlerdeki demeçlerine yönelik yazılı açıklamasını gözden kaçırmamak gerekir. "Ahde vefa ilkesi" ve hukukun üstünlüğü gerçekliği üzerinden şekillenen ve imtiyazlı ortaklık önerilerini kaygıyla karşıladığını vurgulayan açıklama, Türkiye'nin iç politika malzemesi yapılamayacağına dair güçlü bir duruşun ve kararlılığın sergilenmesi olarak değerlendirilebilir.

Türkiye'nin müzakerelerin başlamasından bu güne dek geçen süre zarfında çok sağlıklı ve sürdürülebilir bir iletişim stratejisi kurup işlettiğini

söyleyemeyiz. İlk dönemlerde gerek AB gerekse Türk medyasında yansımalarını bulan Sivil Toplum'un Brüksel çıkarmalarına, dev gazeteci ordularıyla yapılan üst-düzyer temaslara, etkin ve hedefe yönelik lobicilik faaliyetlerine ve AB koridorlarında koşuşturan Euro-Türklere artık fazla rastlanmıyor... İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti çerçevesinde şekillenen münferit girişimler, Temmuz ayında Fransa'da başlayacak Türk Mevsimi bağlamında hazırlanan etkinlik programı ile Fransız kamuoyunu "içten fethetme" taktikleri veya siyasetçilerin dönem dönem yaptığı "Brüksel çıkarmaları" dışında, çok somut ve ilkel boyutta temellendirilmiş bir strateji ufukta görünmemekte. ABGS'nin kurumsal açıdan yeniden yapılandırılmasına dair yasal düzenlemelerin kısa zamanda sonuçlandırılması ve etkin bir şekilde hayata geçirilmesi ise, bu bağlamda ümitlendirici bir açılım olacaktır. Hele ki, AB ülkelerinin büyük ve sessiz çoğunluğu şu an için Türkiye'nin üyeliğini desteklemekteyken... Başmüzakereci Egemen Bağış'ın da çok yerinde olan saptaması gibi; "Her Avrupalı, Türkiye'ye gelip beş saat kalsa, Türkiye bir gün içerisinde AB üyesi olur. Türkiye'nin artılarını Avrupalılara anlatmamız lazım" ...

2009 yılının son ayında Türkiye'yi bekleyen Kıbrıs randevusu

2009 yılı, AB tarafından Kıbrıs sorununda kaydedilen ilerlemenin değerlendirilmesi için bir randevu tarihi olarak belirlenmiş olup, Türkiye'nin AB yolculuğunda bir dönüm noktası niteliğindedir. Keza, Aralık ayında gerçekleşecek olan AB Zirvesi'nde ek protokolle bağlantılı olarak Türkiye'nin müzakere süreci mercak altına alınacaktır.

Kıbrıs sorunundaki çözümsüzlüğün, üyelik için kritik önemi bulunan müzakere başlıklarının askıya alınmasına yol açtığı ve bu sorunun 2009 yılı içinde çözülmemesinin müzakerelerin geleceği için bir risk teşkil edeceğinin altının çizilmesinde yarar var. **Türkiye**, 17 Aralık 2004 tarihinde üstlenmiş olduğu yükümlülüğün, Gümrük Birliği-

nin Güney Kıbrıs da dâhil olmak üzere her bir AB ülkesine genişletilmesi olduğunu ifade ederek, bunun hizmet ticareti kapsamında gördüğü limanların açılması hususunu içermediğini ileri sürmektedir. **Avrupa Birliği'nin yaklaşımı ise**, Türk limanlarının Güney Kıbrıs gemilerine kapalı kalmasının malların serbest dolaşımı ilkesini ve de dolayısıyla Gümrük Birliği'ni ihlal ettiği doğrudur. Yani, taraflar Türkiye'nin limanlarının Güney Kıbrıs gemilerine kapalı kalmasının Gümrük Birliği'nin bir ihlali olup olmadığı konusunda görüş farklılığına düşmektedir. Bu hukuki soruna karşılık olarak, KKTC'den doğrudan ticaret yapılması ile ilgili olarak Genişlemeden sorumlu komiser Verheugen zamanında Türkiye'ye verilmiş olan bir hukuki söz de bulunmaktadır.

Türkiye - AB tam üyelik müzakerelerinin liman meselesinin ipoteğinden ivedilikle kurtarılması gerekmektedir. Kıbrıs sorununun çözümü, Türkiye'nin AB üyelik süreci için katalizör görevi görecektir. Yakın dönemde KKTC Cumhurbaşkanı Mehmet Ali Talat tarafından önerilen zaman takvimi, bu anlamda oldukça ümitlendirici: İkinci okumanın Temmuz sonuna kadar bitirilmesi, Eylül ayında al-ver sürecine girilmesi, 2009 yılı sonuna veya en geç 2010'daki KKTC Cumhurbaşkanlığı seçimine kadar müzakerelerin bir anlaşmayla sonuçlandırılması ve her iki tarafta referandumlarla kabul edilmesi... Buna karşılık, Hristofyas'ın benzeri bir takvim sınırlandırmasına gitmemesi, bu süreçte henüz bir mutabakatın oluşmadığına işaret etmektedir. Şu an için en büyük umut ise, yıl sonuna kadar en azından iki tarafın da bir neticeye doğru ilerlemekte oldukları izlenimini pekiştirmeleridir.

Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın vermiş olduğu **Orams Davası** ile ilgili Yorum Kararı da, bu süreçte Türk tarafı için kötü bir haber olarak gündeme damgasını vurdu. KKTC'deki taşınmaz mallarla ilgili olsalar dahi, Kıbrıs Cumhuriyeti yargı makamlarının kararlarının diğer tüm AB üyesi ülkelerde uygulanabileceğini savunan söz konusu Karar, Kıbrıslı Rumlara kuzeydeki mallarının tazmini konusunda yepyeni bir huku-

ki imkan sağlamış durumda. Bu Kararın, Talat ile Hristofyas arasında süren müzakerelerdeki mülkiyet başlığına nasıl yansıtacağı ise, şu anda bir soru işareti. İki liderin birleştiği ortak nokta ise, böylesi bir konunun çözümünün "hukuki" bir yoldan ziyade, sonucunda "siyasi" bir anlaşmayla taçlandırılacak olan müzakerelerde sağlanması gerektiği doğrudur...

Öte yandan, Kıbrıs'ta gerçekleşen genel seçimlerde Ulusal Birlik Partisi'nin iktidara gelmesi, Kıbrıs Türklerinin çözümden ümidi kestikleri doğrudur. Algilansa da, yeni hükümetin müzakereleri tehlikeye düşürecek radikal adımlar atması şu an için beklenmemekte. Ancak, yine de şimdilik bu konuda nötr olunmasında yarar var; zira, müzakerelerde henüz "çetrefilli" başlıklara gelinmedi.

Avrupa'daki en önemli düşünce kuruluşlarından biri olan **Avrupa Politika Araştırmaları Merkezi'nin** (Center for European Policy Studies - CEPS), 8 Nisan 2009 tarihinde yayımladığı ve Alexandros Lordos, Erol Kaymak ve Nathalie Tocci imzası taşıyan "Kıbrıs'ta Kapsamlı bir Çözüme yönelik Seçenekler konusunda Kamuoyu Yoklaması" başlıklı Rapor'da, çözümün mümkün olduğu; ancak buna koşul olarak adada çözüm konusunda **her iki topluluğun da çözüme "kazandırılması"** gerektiği ortaya çıkmakta... Her iki topluluğun çözüme olan inancını yitirmesine yol açan başlıca hususlar ise, güvenlikten, mülkiyete, hak ve özgürlüklerden, toprak konusuna kadar geniş bir çerçeveye yayılmakta. Her iki tarafta da çözüm umudunun çok az düzeyde seyretmesine rağmen, aslında çözüm isteklerinin oldukça yüksek olması da, iyi ve umut verici bir parametre olarak değerlendirilebilir.

Öte yandan, 2009 yılının Aralık ayında Avrupa Komisyonu tarafından Kıbrıs ile ilgili yayımlanacak olan Rapor'dan, Türkiye ile müzakerelerin dondurulması veya askıya alınması gibi bir karar çıkacağı, uzak bir ihtimal olarak görülmektedir. Keza, müzakerelerin hukuki temelini oluşturan ve 2005 yılında imzalanmış olan Müzakere Çerçeve Belgesi incelendiğinde açık ve net olarak şu

ifade kullanılmaktadır: *“Türkiye’de, Birliğin temelini oluşturan özgürlük, demokrasi, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü ilkelerinin ciddi ve sürekli olarak ihlal edilmesi durumunda, Komisyon kendi inisiyatifleriyle veya üye devletlerin üçte birinin talebi üzerine müzakerelerin askıya alınmasını tavsiye eder ve müzakerelerin tekrar başlatılması için gerekli koşulları önerir. Konsey, böyle bir tavsiye üzerine, Türkiye’yi de dinledikten sonra, nitelikli çoğunlukla, müzakerelerin askıya alınıp alınmamasını ve tekrar başlatılması için gerekli koşulları karara bağlar. Üye devletler, Hükümetlerarası Konferans’ta, oybirliği genel kuralına halel gelmeksizin, Konsey kararı doğrultusunda hareket eder. Avrupa Parlamentosu bilgilendirilir.”*

Bugüne dek Türkiye - AB ilişkilerinde, gerilim noktalarına varan sorunların ardından gelen anlaşmalar, genellikle “en düşük ortak payda” temelinde gerçekleşmiş; AB ülkeleri Türkiye’nin üyelik perspektifinden kopmamasını sağlamak için türlü girişimlerde bulunmuştur. Ancak, artık kronik bir hal alan Kıbrıs sorununun limanlar boyutuna ilişkin bir karar alınacak olan söz konusu Zirve’nin öncesinde Türkiye’nin de kendinden emin bir “çözüm üretici” tavrı alması gerekmektedir. Kısacası, Türkiye’den beklenen, Kafkaslar’da barış ve işbirliği sürecinin derinleşmesinde gösterdiği cesaretin ve siyasi iradenin, kendi kaderini ve AB üyeliğini birincil dereceden etkileyecek Kıbrıs sorunda adil ve kalıcı bir barış için ikinci kez ortaya koyması... Burada kilit iki kelime var: Cesaret ve Siyasi irade...

Küresel Mali Kriz penceresinden Genişleme Sorunsalı

Günümüzde yaşanmakta olan küresel mali krizin, AB entegrasyon sürecine yansımaları kaçınılmazdı. AB’nin “göreceli olarak zengin” Batı kanadının, ekonomileri neredeyse çökmek üzere olan Doğu kanadına yardımda bulunmak konusundaki isteksizliği, AB entegrasyonunun o meşhur “Birlik ruhu”nun sorgulanmasına ve milliyetçi duyguların zemin kazanmasına sebep oldu. “AB’de yeni bir Demir Perde oluşmasına

izin vermemeliyiz” tarzındaki yardım çağrıları daha sık işitilir oldu.

Giderek artan bir işsizlik sorunuyla karşı karşıya olan Avrupa halkları ise, istisnalar dışında genel olarak genişlemeyi şu anda öncelikleri arasında görmemekte bile... Zaten AB’nin bir genişleme yorgunluğunda olduğu da sıklıkla ifade edilmekteydi. Ancak, şu da bir gerçek ki ekonomik kriz dönemlerinde genişleme bir sorun oluşturmaz; tam tersine ekonomik dirilme için çözümlerin temel parçalarından biri olarak gösterilir. 2004 yılının Mayıs ayında gerçekleşen Beşinci Genişleme Dalgası sonucunda eski ve yeni üye ülkelerin yanı sıra, yeni üyeler arasındaki ticaretin kayda değer bir düzeye gelmiş olması, buna bir kanıt teşkil etmektedir. Avrupa Komisyonu’nun son olarak hazırladığı Genişleme Broşürü’nde de dikkat çekildiği üzere, AB’nin yeni üye ülkelere yönelik mali yardımının GSYİH’nun yaklaşık binde birine karşılık geldiği ve bu paranın genellikle AB’nin yararına olan altyapı yapıtımları, hukuk devletinin tesisi, ekonomilerin geliştirilmesi gibi alanlara harcandığı göz önünde bulundurulursa, genişlemenin maliyetli bir süreç olmadığı açıkça ortaya çıkacaktır.

Avrupa Komisyonu Genişlemeden Sorumlu üyesi Olli Rehn’in 2009 yılı Mart ayı sonunda Avrupa Politikalar Merkezi’nde gerçekleştirmiş olduğu konuşmada, 2004-2007 Genişlemeleri ile Birliğin Genişleme Vizyonu’na ilişkin bir dizi kilit kavram saklıdır. Genişlemenin “günah keçisi” addedilmemesi gerektiğini ısrarla vurguladığı bu konuşmasında Rehn, her genişlemenin kıtadaki istikrarı, demokrasisi ve ekonomik dinamizmine katkısı olduğunu altını çizmiştir.

Öte yandan, son zamanlarda hayli popüler olan bir kullanıma da değinmekte yarar var: Çin alfabesinde tek başına “kriz” anlamına gelen bir kelime bulunmadığından, “tehlike” ile “fırsat” simgeleri (wei-ji) yan yana getirildiğinde ‘kriz’ anlamına gelen yeni bir kelime oluşur. Bu durumu küresel mali kriz penceresinden ele alırsak, aslında her kriz kendi içinde bir fırsat da barındırmaktadır. Bir diğer deyişle, mali krizin etkileri-

nin hissedildiği dönemlerde gelecek projeksiyonlarına genişleme süreçlerini dahil etmek ve mevcut süreçleri desteklemek, "Birlik ruhu"nu besleyen fırsatları ve stratejik açılımları beraberinde getirecektir.

Nabucco Kördüğümü ve Enerji Güvenliği Sorunsalı

Önceleri sadece Giuseppe Verdi'ye ilk büyük başarısını getiren opera olarak bilinen Nabucco Operası, bir süredir çok farklı bir bağlamda anılmaya ve uluslararası ilişkiler dengelerinin bir bileşeni olarak görülmeye başlandı. Bu önemli doğalgaz projesi, temel olarak Rusya'nın doğalgaz ithalatı konusunda Avrupa ülkelerine uyguladığı engelleri ve tekeli kırmak amacıyla Orta Asya, Kafkaslar ve Orta Doğu'dan Avrupa'ya doğal gaz taşınması üzerine planlanmıştır. Bir diğer ifadeyle, tarihsel açıdan "**Babil esareti**" olarak bilinen söz konusu Opera'nın, uluslararası dengelerde "**Rusya tekeli**"nden kurtulmak olarak yeni bir anlam kazandığı ifade edilebilir.

AB'nin Güney Enerji Koridoru projesinin en önemli ayaklarından biri olan Nabucco Projesi etrafında bir süredir devam eden kördüğüm, 8 Mayıs 2009 tarihinde Prag'da gerçekleşen Enerji Zirvesi'nde açılmışa benzemektedir... Avrupa ve Türkiye basınında çıkan güncel haberlere göre, yakın dönemde bu projeyi hayata geçirmek üzere hükümetler arası bir anlaşma imzalanması gündemde...

Sürecin hızlanmasında ise, geçtiğimiz Ocak ayında müzakerelerdeki sorumluluğun tamamen Dışişleri Bakanlığı'na devredilmesi önemli bir etken olarak görülmekte. Şayet bu anlaşma gerçekleşirse, 7,9 milyar Euro maliyet getirecek olan boru hattının inşasına 2011 yılında başlanması ve ilk gazın 2014 yılında pompalanması beklenmektedir. 3282 kilometre uzunluğundaki Nabucco hattının, 1998 kilometresi transit ülke olan Türkiye'den geçecek. Ancak, Türkiye tarafının şu an için elindeki en önemli ön koşul, söz konusu anlaşmanın dolaylı olarak AB üyeliği ile

ilgili müzakerelerde sağlanacak ilerlemelere (örneğin, Enerji başlığının açılmasına) bağlı tutulması olarak gözükmemekte...

Ancak, Türkiye'nin enerji güvenliği açısından bu kozu altyapısal desteklerle de güçlendirmesi için önünde çok kısa bir zaman bulunmakta. Bu bağlamda, giderek artan miktarlarda doğalgazın transit geçişinde ev sahipliği yapacak Türkiye'nin, doğalgaz transit taşımacılığına uygun ve gerekli **hukuki altyapı hazırlıklarının** bir an önce sonuçlandırılması gerekiyor.

Türkiye'nin AB üyeliğine yeni ABD yönetiminin desteği

ABD'nin yeni ve umut vaat eden Başkanı Barack Obama, selefleri gibi Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine desteğini her fırsatta açıklamakta... Bu üyeliğin İslam dünyası ile ilişkilerde önemli bir faktör olacağına vurgu yapmaktadır. Obama, bu görüşünü en son olarak Normandiya Çıkarması'nın 65.yıldönümü törenleri için bulunduğu Fransa'da Cumhurbaşkanı Sarkozy ile görüşmesi sırasında dile getirmiştir.

Ancak, Obama'nın bu desteğini açık bir şekilde beyan etmesi, ilk aşamada Fransa'dan ve Almanya'dan tepki almış; ardından çeşitli diplomatik kaynaklar tarafından yapılan açıklamalarda, söz konusu desteğin AB üzerinde baskı kurmayı imadecek şekilde verilmemesi gereğine dikkat çekilmiştir. Hatta Fransız Le Figaro Gazetesi'nin tabiriyle Türkiye, Sarkozy ve Obama arasında bir "kara delik" olarak tabir edilmiştir.

ABD'nin bazı eski Doğu Bloku ülkeleri (Çek Cumhuriyeti veya Polonya gibi) üzerindeki nüfuzunun ve üyelikleri dönemindeki desteğinin halen sürmekte olduğu düşünüldüğünde, bu desteğin Türkiye'nin AB üyeliği yolunda önemli bir artı değer olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, İngiltere'nin üyeliği sırasında olduğu gibi, ikinci bir Truva atı imajının da yaratılmaması; buna karşılık Avrupa'nın ortak dış politika ve strateji üretmede içine kapalı bir eğilim sergile-

memesi yönünde kendisinin dostça uyarılması gerekmektedir.

AB ile ilişkilerde Ahmet Davutoğlu – Egemen Bağış sinerjisi

Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu'nun, 1 Mayıs 2009 tarihinde açıklanan kabine değişikliğinin ardından Dışişleri Bakanlığı görevine getirilmesi, dış ilişkilerde önemli bir gündem maddesi olan Avrupa Birliği'ne yönelik stratejide bir kaymaya neden olup olmayacağı sorusunu da beraberinde getirmiştir. Özellikle Avrupa Birliği ülkelerinden diplomatlar arasında ve Batı medyasında, söz konusu gelişmeleri Türkiye'nin geleneksel dış politikasından bir sapma ve Batı'dan ayrılma olarak değerlendirenler olmuştur.

Benimsediği Dış Politika metodolojisi çerçevesinde, Türkiye'nin bölgesindeki tüm ülkelerle mümkün olduğunca iyi ilişkiler kurması ve bölgesel sorunların çözümünde kilit rol üstlenmesi sonucunda, Batı için vazgeçilmez bir konuma geleceğini ve AB tarafından daha fazla ciddiye alınacağını savunan Davutoğlu, Türkiye'ye **stratejik özelliklerinin** daha iyi fark edilmesi sonucunu doğuracak yeni bir **derinlik** kazandıran girişimlerin **pro-aktif bir diplomasi** yoluyla ön plana çıkarılmasını tercih etmektedir.

Davutoğlu'nun Türkiye'yi AB yöneliminden uzaklaştırmak gibi bir niyeti olacağı değerlendirilmesi gerçekçi görünmemekle beraber; süreçte bazı dengelerin de öncelikli olarak gözetilmesi gerekmektedir. Öncelikle, 2009 yılının AB-Türkiye ilişkileri açısından en önemli gelişmelerden biri olan Egemen Bağış'ın Başmüzakereci konumuna getirilmesi ile birlikte başlayan süreçte Davutoğlu'nun AB ile ilintili sorunlarda deneysel bir mesafede bulunması -çift başlılığın önlenmesi açısından- gerekmektedir. 19 Mayıs 2009 tarihinde Brüksel'de düzenlenen Türkiye-AB 47. Ortaklık Konseyi Toplantısı'nda, Davutoğlu - Bağış arasındaki bu "dayanışma ruhu" açıkça ortaya konmuştur.

Bunun yanı sıra, "stratejik derinlik" vurgusunun gereğinden fazla ön plana çıkarılması, dış kamuoyunda AB ile ilişkilerde "düzensiz" bir görüntü sergilenmesine sebep olabilir. Her fırsatta hatırlatmakta fayda var: Çok kullanılan tabiriyle "iktidarın boşluk kaldırmayacağı" gibi, AB gibi bir ulusal hedef de, yönetsel bir zafiyet ve boşluğu hoşgörüyü karşılamayabilir. Bir diğer deyişle, Davutoğlu'nun Dışişleri Bakanlığı döneminde, AB ile ilişkilere istisnasız tam üyelik hedefi prizmasından bakılmaya devam edilmelidir.

Öte yandan, Türkiye'nin bölgesel bir güç haline gelmesinin AB ile sürdürülen müzakereler ile çelişen herhangi bir yönü bulunmamaktadır. Aksine, komşularla "sıfır sorunlu" bir düzeye erişmenin ve ilişkilerdeki normalleşmenin, AB hedefine büyük katkısı olacaktır. Türkiye'nin AB katılımının başlıca belirleyicileri arasında, bölgesindeki ağırlığı ve çözümlere ortak olabilme kapasitesi yer alacaktır. Türkiye AB için stratejik açıdan vazgeçilmez olduğunu ispatlamaya dair bir "pazarlama stratejisi"ni, bu şekilde gerçekleştirebilecektir. Finlandiya Dış Politika Enstitüsü tarafından yakın zamanda hazırlanıp yayımlanan "**Yeni Stratejik Kimlik Arayışı: Türkiye Bağımsız Bölgesel Güç Olarak mı Ortaya Çıkıyor?**" başlıklı Rapor, bu anlamda çok önemli ipuçlarını içinde barındırmakta. Örneğin, "dinamik ve iddialı bir uluslararası aktör olma hedefine yönelik Türkiye'nin son dönemde heyecan uyandıran diplomatik faaliyetleriyle ortaklarında ve komşularında biraz kafa karışıklığı yarattığı" belirtilmekte; "Ankara'nın, bölgesinde bir güç olmayı başarması durumunda, bölgenin jeopolitik ve jeo-ekonomik dengelerini değiştireceği ve belirgin şekilde stratejik olarak kazançlı çıkacağı" vurgulanmaktadır.

Yeni Dışişleri Bakanı'nın görevini devralırken, Dış Politika'da çok-boyutlu bir vizyon benimseneceğine dair açıklamada bulunması ve Batı ile ilişkilerin bu vizyonun en etkin ayağını teşkil edeceğini vurgulaması, şu an itibarıyla bu yeni ivmenin AB-Türkiye ilişkilerine olumlu katkıda bulunacağı fikrini desteklemektedir.

Gelecek Döneme yönelik bir Beyin Fırtınası...

Tarihsel arkaplanına bakıldığında, Türkiye - AB ilişkileri süreç içinde birçok kez tıkanma noktasına gelmiş; bu dönemlerin aşılmasında kullanılan yegane araç ise AB ve/veya Türkiye tarafından gelen güçlü bir siyasi irade olmuştur. İçinde bulunduğumuz bu dönemde de, benzer bir siyasi iradeye ve karşılıklı sürdürülebilir girişimlere her zamankinden çok gereksinim bulunmaktadır. Artık reform paketlerinin parlamentodan geçirilmesi yeterli olmamakta; etkin ve kurumsal bir takip mekanizması da gerekmektedir. Reçetenin bir diğer olmazsa olmazı ise, Türk halkının üyelik sürecine olan desteğini optimum düzeye getirmek ve sürdürülebilir kılmaktır. Henry Ford'un (1863-1947) da çok güzel ifade ettiği gibi, artık hükümetlerin şu yaklaşımı içselleştirmeleri gerekiyor: "Başkalarının boşa harcadığı zamanlarda diğerleri mutlaka öne geçecektir". Bunun en somut örneğini, bizimle aynı tarihte müzakerelere başlayan ve şu anda müzakere sürecinin sonuna yaklaşan Hırvatistan örneğinde görmekteyiz.

Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafya ile ilişkiler ağını daha pragmatik bir şekilde değerlendiren dış politika açımlarına bakılırsa, Avrupa Birliği'nin yakın zamanda üzerine düşen siyasi iradeyi gösterip, üyelik yolunda yeni bir vizyon sunmak zorunda kalabilir. Ancak, benzeri bir iradenin tek taraflı olması, süreci sekteye uğratacaktır. Türkiye de, karşılığında AB üyeliğini etrafıca tartışacak bir entelektüel tartışma ortamını filizlendirebilmeli; kendi "akil adamları"ndan daha nitelikli bir şekilde faydalanabilmeli ve kendi halkı için birincil dereceden önem arz eden uyumlaştırma çabalarına hız vermelidir. Böyle bir atılım, Avrupa'yı da "imtiyazlı ortaklık" gibi kısır tartışmalardan uzaklaştırıp, moda tabiriyle "ezberini bozacak" ve ikili ilişkilerde yeni bir perspektif (çok-vitesli Avrupa içinde kademeli üyelik gibi) oluşturulması için gerekli zemini hazırlayacaktır.

Ayrıca, ilişkilerdeki "iletişim" boyutuna özel

bir önem atfedilmesi gerekmekte; Avrupa kamuoyu önünde daha güçlü bir duruş sergilemeliyiz. Ayrıca, Türkiye-karşıtı propaganda ve popülist söylemlerin yaygınlaşmasını beklemeden, AB üyelik hedefimizi çok sık aralıklarla ve geniş çaplı etkin katılımlı toplantılar ve basın demeçleriyle daha "görünür" kılmalıyız.

Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye öngördüğü kriterleri karşılayacak belirli bir olgunluğa erişmeden kapılarını açmama yönündeki tutumunu da haklı görmek gerekir. Çünkü, bu yöndeki bir yaklaşımın kendi içinde rasyonel bir mantığı ve doğruluk payı olduğunu inkar etmek gerçekçi olmaz. Daha önceden apar topar yapılan genişlemelerin -özellikle Bulgaristan ve Romanya örnekleri anımsandığında- ortaya çıkardığı sorunlara şahit olduk. Ancak, bu tür bir yaklaşımın hedefinin de ucu açık ve sonu gelmeyen bir müzakere süreci olmaması gerekmekte. Zira, böyle bir durumun müzakere eden ülke için de taşıdığı ciddi zorluklar, süreci doğrudan olumsuz etkileyecektir. Bir diğer deyişle, burada dengenin tesis edilmesi ve hem müzakere eden ülkeye kabul edilebilir bir hedef gösterilmesi, hem de bu hedefi destekleyen reformların takvimlendirilmesinde yönlendirmenin sürdürülmesi gerekmektedir. O çok sık kullanılan ifadeyle "AB'nin bize tarih vermesini" - İrlandalı yazar Samuel Beckett-vari bir şekilde-Godot'yu bekler gibi beklemek yerine, belirli bir tarihe kadar üzerimize düşen her şeyi yapacağımıza dair kendi kendimize bir oto-kontrol mekanizması kurarsak; daha özgür, demokrat ve daha birey-odaklı bir toplum yaratacak şekilde gerekli mevzuat değişikliklerini yapıp, değerlendirmeyi de AB'ye bırakırsak, bu süreç çok daha verimli bir içerik kazanacaktır.

Menekşe Tokyay

Ms. Menekşe Tokyay received her bachelor's degree in International Relations from Galatasaray University in 2005 and held a M.A. degree, with a final classification of Grande Distinction, from the Catholic University of Louvain (*Louvain-la-Neuve*) in Belgium in the field of "Development, Environment and Societies" which she attended with a Jean Monnet Scholarship. She also worked as a trainee at the Economic Development Foundation-IKV, at the Foreign News Department of NTV and at the Editorial Division of the Economic and Social History Foundation of Turkey. Prior to joining GPoT, she also worked in EU consultancy and lobbying sector. Her specialization area is EU policies, with special focus on environmental and governance matters.

Menekşe Tokyay

Menekşe Tokyay, lisans derecesini Galatasaray Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden almış olup, Jean Monnet Eğitim Bursu ile katılmış olduğu Katolik Louvain Üniversitesi'ndeki (Belçika) "Kalkınma, Çevre ve Toplumlar" konulu Yüksek Lisans Programı'ndan Üstün Başarı derecesiyle mezun olmuştur. GPoT'a katılmadan önce, İktisadi Kalkınma Vakfı'nda, NTV'nin Dış İlişkiler Bölümü'nde ve Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı'nda staj yapmış; ayrıca AB Danışmanlık ve Lobicilik Sektörü'nde çalışmıştır. Kendisinin uzmanlık alanı ise, çevre ve yönetim hususlarına odaklı olmak üzere, Avrupa Birliği politikalarıdır.

About GPoT

Global Political Trends Center (GPoT) was established as a research unit under the auspices of Istanbul Kultur University in 2008.

GPoT Center aims to produce innovative and distinctive policy recommendations by analyzing the contemporary trends in regional and international politics.

GPoT Hakkında

Küresel Siyasal Eğilimler Merkezi (GPoT), 2008 yılında İstanbul Kültür Üniversitesi çatısı altında bağımsız bir araştırma birimi olarak kurulmuştur.

GPoT bünyesinde yapılan çalışmalar ile bölgesel ve uluslararası güncel siyasal eğilimler analiz edilmekte ve bu konularda öneriler sunulmaktadır.

**The opinions and conclusion expressed herein are those of the individual author and does not necessarily reflect the views of GPoT or Istanbul Kultur University.*

**Bu çalışmada belirtilen fikirler ve sonuçlar yazarın kendi görüşleridir, GPoT ve İstanbul Kültür Üniversitesi'nin görüşlerini bağlayıcı nitelikte değildir.*